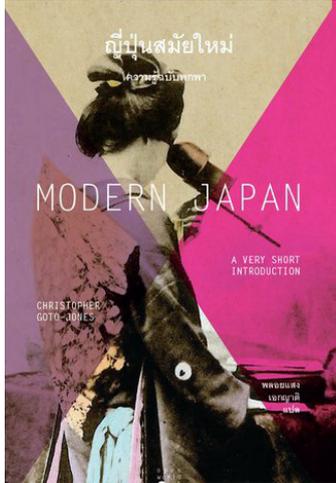

ญี่ปุ่นสมัยใหม่: ความรู้ฉบับพกพา

วณัฐย์ พุตนาก¹
Vanat Putnark

โกโต-โจนส์, คริสโตเฟอร์. 2554. ญี่ปุ่นสมัยใหม่: ความรู้ฉบับพกพา. แปลโดย พลอยแสง เอกญาติ. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส. 237 หน้า.

ภาพของ “ญี่ปุ่น” เป็นภาพลึกลับและน่าหลงใหลในสายตาของชาวโลกและโดยเฉพาะในสายตาของประเทศเอเชียที่ “กำลังพัฒนา” อย่างไทย ญี่ปุ่นเป็นหนึ่งในไม่กี่ประเทศของเอเชียที่ก้าวขึ้นเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีของ “โลกสมัยใหม่” มีความสำคัญและความก้าวหน้าในทุกๆ ด้านเทียบเท่าหรือเหนือกว่าประเทศตะวันตก เป็นชาติที่น่าหลงใหลด้วยในความเป็นสมัยใหม่อันล้ำหน้านั้นกลับผสมผสานด้วยวัฒนธรรมดั้งเดิมเช่นชุกกิโมโนหรือต้นซากุระที่กลมกลืนไปกับกระจกของตึกสูงท่ามกลางแสงไฟจากจอขนาดยักษ์บนท้องถนนได้อย่างไม่ขัดเขิน ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่ความสนใจหนึ่งคือการชื่นชมความสามารถในการรักษาความเป็นญี่ปุ่นดั้งเดิมไว้ท่ามกลางกระแสอันเชี่ยวกรากของโลกสมัยใหม่ได้ พร้อมกับภาพที่ไม่น่าอภิรมย์อีกชุดของญี่ปุ่นที่ทับซ้อนกันอยู่คือ ชาติที่เผชิญปัญหาจากวิถีสมัยใหม่ที่สูงอ้อม โดยเฉพาะวิถีชีวิตที่ตึงเครียดและรีบเร่งอันเกิดจากวิถีอันเข้มข้นของการแข่งขันของระบบทุนนิยมและผลกระทบของวิถีชีวิตแบบบริโภคนิยมเต็มขั้น ยังผลให้เกิดปัญหาการฆ่าตัวตายและฆ่าตัวตายหมู่เป็นจำนวนมากพร้อมๆ กับอาการและความแปลกแยกจากสังคม (เช่นโรคเก็บตัวหรือฮิคิโคโมริ) รวมถึงวัฒนธรรมย่อยร่วมสมัยที่แปลกประหลาดและเต็มไปด้วยความรุนแรง

ภาพอันสับสนที่น่าสนใจของญี่ปุ่นจึงเกี่ยวข้องกับ “ความเป็นสมัยใหม่” (modernity) และ “ความเป็นญี่ปุ่น” ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ตั้งแต่การรับความเป็นสมัยใหม่และผลพวงของความเป็นสมัยใหม่ที่ส่งผลจนถึงยุคปัจจุบัน ตลอดจนถึงเส้นทางอันขรุขระในการประดับประดาต่อรองความเป็นญี่ปุ่นดั้งเดิมกับความ

¹ นิสิตปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เป็นสมัยใหม่จากตะวันตกนับตั้งแต่การมาเยือนของเรือสีด้าจากอเมริกาในช่วงที่ญี่ปุ่นยังเป็นเกาะที่โดดเดี่ยว และปิดตัวเองออกจากโลกภายนอก ลักษณะที่ทับซ้อนกันดังกล่าวเป็นสิ่งที่หนังสือเล่มกะทัดรัด *ญี่ปุ่นสมัยใหม่: ความรู้ฉบับพกพา* พยายามจะสรุปและอธิบายอย่างกระชับตามแนวคิดของการจัดทำหนังสือชุด “Very Short Introduction” ของ Oxford University Press หนังสือเล่มนี้แปลจาก *Modern Japan: A Very Short Introduction* ของ Christopher Goto-Jones ศาสตราจารย์ด้านญี่ปุ่นสมัยใหม่ศึกษา และผู้อำนวยการศูนย์วิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แห่งมหาวิทยาลัยโลเดน แปลโดย พลอยแสง เอกญาติ

สิ่งที่ผู้เขียนพยายามนำเสนอคือการมองการเข้าสู่สมัยใหม่ของญี่ปุ่น โดยไม่ได้หยุดอยู่แค่การร้อยเรียง เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องกันเท่านั้น แต่ผู้เขียนพยายามเปิดประเด็นและอธิบายความเป็นไปและความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ด้วยมุมมองอันหลากหลาย อาทิ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การเมืองและอำนาจ เศรษฐกิจ ปรัชญาวิธีคิด วิทยาศาสตร์ จิตวิทยา วัฒนธรรม ซึ่งแน่นอนว่าเป็นการนำเสนอภาพการรับมือ และความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ของญี่ปุ่นผ่านความเป็นสมัยใหม่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การพยายามเปิดประเด็นด้วยแง่มุมอันหลากหลายเช่นนี้ จึงเป็นการมองความเปลี่ยนแปลงของสังคมญี่ปุ่นในภาพกว้าง ที่กระชับเข้าใจง่ายเป็นสำคัญ

แม้ว่าการเขียนจะมีลักษณะร้อยเรียงกันตามยุคสมัย ตามลำดับเวลาเช่นเดียวกับขนบของงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ แต่จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนได้ตั้งคำถามและร้อยเรียงความต่อเนื่องของแต่ละยุคสมัยของญี่ปุ่นเข้าไว้ด้วยกันโดยมีแกนสำคัญอยู่ที่ “ความเป็นสมัยใหม่” โดยแต่ละบทจะมุ่งเน้นตอบประเด็นคำถามที่เชื่อมโยงกันกับบทก่อนหน้า และแต่ละบทก็จะเน้นมุมมองที่สัมพันธ์ไปตามประเด็นที่โดดเด่นของยุคนั้นๆ พร้อมกับการสอดแทรกแง่มุมอื่นๆ ที่น่าสนใจโดยสังเขปไว้โดยตลอด

การใช้มุมมองอันหลากหลายทำให้มิติของ “ความเป็นสมัยใหม่” ถูกตั้งคำถาม และมองความเป็นสมัยใหม่ดังกล่าวในหลากหลายมุมมองมากกว่าจะยึดโยงอยู่เพียงความเป็นสมัยใหม่ที่น่าเข้าจากตะวันตก อันกำเนิดจากยุคเรืองปัญญาที่ดูจะเป็นคู่ตรงข้ามกับขนบธรรมเนียมดั้งเดิมต่างๆ (โดยทั้งหมดเกี่ยวพันกับแนวคิดจักรวรรดินิยมอย่างใกล้ชิด) ดังนั้นเอง ในบทหน้า ผู้เขียนจึงได้เปิดประเด็นคำถามเพื่อสร้างมิติและข้อสรุปที่แตกต่างออกไปเกี่ยวกับคำว่า “ความเป็นสมัยใหม่” ที่ไม่ได้หยุดแค่การเป็นช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่ง แต่เป็นสภาวะที่ซับซ้อนโดยเชื่อมโยงกับวิธีคิดและวิถีการดำเนินชีวิตรวมถึงการปกครองและระบบเศรษฐกิจอย่างแนบแน่น แน่นนอนว่าคำว่า “ภาวะสมัยใหม่” อาจเชื่อมโยงต่อเนื่องไปถึงแนวคิดหลังสมัยใหม่หรือ “Postmodern” เป็นภาวะหรือคำที่มีความซับซ้อนในตัวเองเป็นอย่างยิ่ง

ประเด็นเกี่ยวกับความเป็นสมัยใหม่ที่เป็นสภาวะมากกว่าจะเพียงสมบัติที่เกิดและนำเข้า (หรือบังคับนำเข้า) จากตะวันตก ผู้เขียนจึงเริ่มบทที่หนึ่งด้วยการย้อนกลับไปมองรากเหง้าที่แท้จริงของญี่ปุ่นโบราณที่เรียกว่ายุคโทคุงาวะ ในสมัยที่เรือรบสีด้าและพลจัตวาเพอร์รี่เดินเข้ามาเพื่อเปิดประเทศญี่ปุ่นสู่

ระบบการค้านานาชาติ แน่นนอนว่าญี่ปุ่นในตอนนั้นยังโดดเดี่ยวและรังเกียจชาวต่างชาติ (หรือที่ชาวญี่ปุ่นเรียกอย่างเหยียดหยามว่าไกจิน) โดยรวมแล้วมักถูกมองว่าเป็นสมัยใหม่ถูกยึดเยียดผ่านกระบวนการจักรวรรดินิยมของตะวันตก แต่ในบทนี้ผู้เขียนได้นำพาไปสู่ห้วงเวลาอันซับซ้อนของประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ตั้งแต่ระบบการปกครองอันซับซ้อนที่แยกออกเป็นสองส่วน คือบาคุฟุหรือระบบโชกุนกับการมีอยู่ของจักรพรรดิหรือระบบราชสำนักในฐานะผู้ปกครองเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งลักษณะดังกล่าวก่อให้เกิดความไม่มีเสถียรภาพทางอำนาจและการปกครองซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในการเปิดประเทศรับอาคันตุกะแปลกหน้าที่มาพร้อมข้ออ้างของความเป็นสมัยใหม่

ไม่เพียงเท่านั้น ผู้เขียนยังได้ชี้ชวนให้พิจารณา “ภาวะก่อนสมัยใหม่” ของญี่ปุ่นภายใต้ระบบโทคุงาวะนั้น ทั้งระบบการคานอำนาจของข้าราชบริพารโชกุนและพระจักรพรรดิ การพยายามจัดการแก้ปัญหาความไร้เสถียรภาพของโชกุนหรือรัฐบาลบาคูฟุด้วยการประกาศอำนาจเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่นการแสดงอำนาจผ่านการสร้างศาลหรือสถานที่เคารพบูชา อันเป็นลักษณะสำคัญของการกระทำเชิงสัญลักษณ์ของญี่ปุ่นที่คงอยู่จนถึงปัจจุบัน เช่นกรณีอื้อฉาวที่นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นไปสักการะศาล รวมถึงระบบชั้นดิน โคไตที่ดึงเอาเหล่าครอบครัวเจ้าเมืองหรือไดเมียวโดยให้เข้าเวรที่เมืองหลวงปีเว้นปี ที่นอกจากจะเป็นการควบคุมแล้วผู้เขียนยังชี้ให้เห็นว่ามีลักษณะของ “ความเป็นสมัยใหม่” ในหลายแง่ โดยเฉพาะการสร้างจิตสำนึกของความเป็นชาติพร้อม ๆ การเกิดขึ้นของเมืองมหานครขนาดใหญ่ (urban) ที่เป็นศูนย์กลางของทั้งอำนาจและเศรษฐกิจ โดยถ้าเปรียบเทียบกับมหานครอื่นๆ ในสมัยนั้น เอโดะ (หรือโตเกียว) รวมถึงเมืองบิรวารเช่นโอซาก้า นับได้ว่ามีความเป็นมหานครและมี “ความทันสมัย” ก่อนชาติตะวันตกอื่นๆ ด้วยซ้ำ

จากความไร้เสถียรภาพของข้าอำนาจนำไปสู่การล่มสลายของระบบศักดินาสู่การปฏิรูปที่สำคัญยิ่งคือยุคเมจิ ในความเป็นจริงญี่ปุ่นบอบช้ำจากการต่อสู้ภายในจากระบบชนชั้นและการบริหารการเงินที่ไม่มีประสิทธิภาพซึ่งพอดิบที่ตะวันตกหรือเรือสีดำเข้ามาพร้อมกับแรงกดดันและทางเลือกของความเป็นสมัยใหม่ อำนาจจึงย้ายจากระบบศักดินาไปสู่การปกครองแบบอารยะคือรัฐชาติที่มีสถาบันกษัตริย์เป็นจุดศูนย์กลาง โดยในยุคสมัยนี้ผู้เขียนได้แสดงการกระโดดเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ของญี่ปุ่นอย่างกระตือรือร้น การปรับประเทศในมิติต่างๆ เช่นระบบชนชั้นและชาмуไรที่ยึดโยงอยู่กับชาติกำเนิดอันไม่เข้ายุคสมัยเริ่มถูกกำจัดไปอย่างเป็นขั้นเป็นตอนและเกิดขึ้นของระบบการสอบอันเข้มข้นเพื่อรองรับการประเมินใหม่ๆ การเกิดขึ้นของชนชั้นและค่านิยมใหม่ในสังคม โดยสรุปแล้วเป็นการมองความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ผ่านมิติสำคัญๆ เช่น กฎหมาย อุดมการณ์ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมผ่านเหตุการณ์และนักคิดสำคัญจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่น่าสนใจคือ กระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่และการล้มทำลายระบบศักดินาหรือระบบชาмуไร เกิดขึ้นพร้อมกับการสถาปนาแนวคิดปรัชญาแบบ “บูชิโด” ซึ่งเป็นการปรับภาพชาмуไรให้กลายเป็นเอกลักษณ์ของชาติ โดยผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าแนวคิดแบบบูชิโดนี้ก็เป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นและ

พ้องกับแนวคิดคุณธรรมของอัครวินัยยุโรป ทั้งนี้ ปัญหาเรื่อง “ความเป็นญี่ปุ่น” เป็นปัญหาสำคัญของเหล่าปัญญาชนในสมัยนั้น โดยลักษณะอันซับซ้อนในการคงไว้ซึ่งความเป็นญี่ปุ่นทั้งแนวคิดบุชิตโดและแนวคิดเรื่องสถาบันจักรพรรดิท่ามกลางกระแสอันเชี่ยวกรากของกระบวนคิดแบบสมัยใหม่เช่นความคิดเชิงสังคมเสรีนิยมและการเติบโตของระบบทุนนิยม ในที่สุดผลักดันให้ญี่ปุ่นเข้าสู่แนวคิดชาตินิยมใหม่ที่ไม่เพียงแต่เปิดรับความเป็นสมัยใหม่ของตะวันตกเท่านั้น แต่ยังพยายามเอาชนะความเป็นสมัยใหม่ด้วยอีกคำรบหนึ่ง ซึ่งส่งผลให้เกิดความกระหายของชาติที่ชักนำญี่ปุ่นเข้าสู่สงครามโลกในเวลาต่อมา

ภาพในบทสามที่ผู้เขียนพยายามจะอธิบายญี่ปุ่นคือ ภาพอันบ้าคลั่งของญี่ปุ่นในยุคสงคราม โดยพยายามอธิบายสาเหตุที่สำคัญ คือการพยายามเอาชนะสถานะสมัยใหม่จากตะวันตก และสร้างจุดยืนที่สูงส่งกว่าของความเป็นญี่ปุ่นและความเป็นตะวันออกขึ้นมา ทั้งนี้ในสายตาของญี่ปุ่นคือการฉวยเอาวิถีคิดและสถาปนาตัวเองขึ้นเป็นเจ้าจักรวรรดินิยมขึ้นเพื่อจุดยืนที่ทัดเทียมกับมหาอำนาจของโลกในขณะนั้น ที่ต่างก็เป็นเจ้าจักรวรรดิทั้งสิ้น โดยเส้นทางหรือแนวคิดนั้นเป็นที่รู้จักกันในนามของวงศัปทูลย์ ในมุมอันย้อนแย้งคือสำหรับแล้วญี่ปุ่นคือการปลดปล่อยเอเชียจากภัยจักรวรรดินิยม

โดยไม่เพียงแต่มุ่งอธิบายสถานการณ์สงครามระดับนานาชาติอันซับซ้อนที่ญี่ปุ่นพยายามมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจุดยืนให้กับชาติของตัวเองตามแนวคิดชาตินิยมสุดโต่งรวมทั้งปัญหาของญี่ปุ่นที่มีต่อเกาหลีและจีน ผู้เขียนยังอธิบายถึงพลวัตภายในชาติที่ญี่ปุ่นเข้าสู่ทางแยกสู่ความเป็นสมัยใหม่แบบอเมริกันอย่างเต็มตัวผ่านปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ การเบ่งบานของประชาธิปไตยและลัทธิทุนนิยม รวมทั้งการขึ้นๆ ลงๆ ของระบบเศรษฐกิจและกลุ่มทุนต่างๆ อันเป็นพื้นฐานของลักษณะเฉพาะของวิถีเศรษฐกิจแบบญี่ปุ่น เช่นกลุ่มอิทธิพลเศรษฐกิจอย่างโชบัสสุและการก่อตัวขึ้นอย่างบางเบาของแนวทางฝ่ายซ้ายและกลุ่มสหภาพแรงงาน รวมทั้งความเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิเสรีภาพที่เริ่มก่อตัวเมื่อต้นปีโชวะ โดยแน่นอนว่าอหังการและการเบ่งบานทั้งหมดจบสิ้นลงเมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้ต่อสหรัฐอเมริกา ชาติตะวันตกที่พวกเขา มองว่า กลวงว่างและไร้ศีลธรรม

ในบทที่สี่ซึ่งเป็นภาพของญี่ปุ่นในอุ้งมือของอเมริกาซึ่งเป็นพื้นฐานอันสำคัญของญี่ปุ่นร่วมสมัยทั้ง โดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจและการเมือง ผู้เขียนได้อธิบายบทบาทการเข้าปฏิรูปของดักลาส แมกอาร์เธอร์ อันนำมาซึ่งแนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตยเต็มขั้นเป็นครั้งแรก เช่นการประกาศรับรองสิทธิที่เท่าเทียมกันของชายและหญิง รวมถึงการให้ความสำคัญต่อแรงงาน รวมถึงที่มาของรัฐธรรมนูญฉบับที่มีชื่อเสียงที่สุดของโลกที่ไม่เคยมีการแก้ไขตราฉบับปัจจุบัน ในแง่เศรษฐกิจก็เช่นกัน รากฐานของความรุ่งเรืองอย่างปาฏิหาริย์ก็เป็นผลพวงจากสหรัฐและการพ่ายสงครามในช่วงปฏิรูปดังกล่าว เช่นข้อห้ามในการมีกองทัพและการสนับสนุนทางการทหารของอเมริกาทำให้ญี่ปุ่นไม่ต้องใช้งบประมาณไปกับการทหาร รวมทั้งมาตรการตรึงอัตราแลกเปลี่ยนเงินเยนก็ทำให้การส่งออกเป็นไปอย่างก้าวกระโดด รวมถึงปัจจัยทางอุตสาหกรรมต่างๆ

อีกมากมาย เช่นกิจการเหล็กกล้าและการต่อเรือรวมถึงรถยนต์ที่ญี่ปุ่นได้รับความรู้และเทคโนโลยีจากสหรัฐอเมริกาในการผลิตได้โดยตรง

ในเชิงสังคมและวัฒนธรรม ผู้เขียนแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการแบบสมัยใหม่อย่างเต็มขั้นจนอาจพิจารณาวัฒนธรรมญี่ปุ่นดังกล่าวเข้ากับแนวคิดหลังสมัยใหม่ผ่านตัวบทและการเกิดขึ้นของวัฒนธรรมย่อยอันหลากหลาย เช่นงานเขียนของฮารูกิ มูราคามิ วัฒนธรรมโอตาคุและวัฒนธรรมโมกะ (กลุ่มเด็กนักเรียนสาวที่ชื่นชอบกับชายวัยกลางคนขึ้นไปเพื่อแลกเปลี่ยนกับสินค้าแบรนด์เนม) รวมถึงปรากฏการณ์อันรุนแรงต่างๆ เช่นการฆาตกรรมหมู่ด้วยแก๊สซาริน ทั้งหมดนี้เกิดวิกฤติอัตลักษณ์และภาวะโดดเดี่ยวของชาวญี่ปุ่นในวิถีเมืองและวิถีสมัยใหม่แบบสุดโต่ง

ดังนั้นเองในบทที่ห้าและบทส่งท้าย จึงกลับมาสู่ญี่ปุ่นปัจจุบัน ที่ในที่สุดหล่อหลอมขึ้นจากเส้นทางอันขรุขระที่ผู้เขียนได้อธิบายไว้จากอดีตอันยืดยาว เป็นการทบทวนจุดยืน เหยียยบาดแผลและความขอกข์ทางจิตวิญญาณและมองไปสู่อนาคตสำหรับบทบาทของญี่ปุ่นในฐานะมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของเอเชียและของโลก

โดยรวมแล้ว *ญี่ปุ่นสมัยใหม่: ความรู้ฉบับพกพา* เป็นหนังสือที่เหมาะสมกับผู้สนใจเบื้องต้นทั้งสำหรับญี่ปุ่นและความเป็นสมัยใหม่เอง ทำให้ผู้อ่านเข้าใจญี่ปุ่นในแง่มุมต่างๆ ทั้งญี่ปุ่นปัจจุบันและญี่ปุ่นที่ผ่านมาซึ่งสามารถอธิบายชาติอันน่าหลงใหลและน่าฉงนสนเท่ห์นี้ได้เป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นเฉพาะที่ลึกลงไปไม่ได้จากรายชื่อแหล่งอ้างอิงเพิ่มเติมที่ผู้เขียนให้ไว้ท้ายเล่ม

นอกจากนี้งานเขียนเล่มนี้ยังแสดงภาพญี่ปุ่นที่ทำให้ย้อนคิดไปสู่ชาติตะวันตกอื่นๆ ที่ต้องเผชิญกับภาวะสมัยใหม่ผ่านการล่าอาณานิคมของตะวันตก ซึ่งอาจอธิบายสภาวะปัจจุบันอันเป็นผลพวงมาจากการรับแนวคิดสมัยใหม่แบบเดียวกันโดยพิจารณาในมิติที่หลากหลายได้เช่นเดียวกัน ซึ่งนำไปสู่คำถามเดียวกัน (ที่นักวิชาการบางคน อาทิ ไชยยันต์ ไชยพร เคยตั้งคำถามไว้ใน *Postmodern: ชะตากรรมโพสต์โมเดิร์นในอุ้งมือนักปรัชญาการเมืองโบราณ* (2550)) คือ ไทยเรามีความเป็นสมัยใหม่แล้วหรือยัง เราเข้าสู่สภาวะสมัยใหม่อย่างไร เรารับมือ ต่อรอง ต่อสู้หรือยอมรับมันอย่างไร หรือกระทั่งไทยเรามีท่าทีต่อตะวันตกภายใต้ชื่อของความเป็นสมัยใหม่อย่างไรที่อาจนำไปสู่กลุ่มงานศึกษาใหม่ๆ ที่น่าสนใจ เช่น *The Ambiguous Allure of the West: Traces of the Colonialism in Thailand* (2010) รวมบทความระดับนานาชาติที่สนใจปฏิสัมพันธ์ซับซ้อนของไทยกับตะวันตกจากยุคเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สมัยใหม่ที่ยังมีผลต่อเนื่องมาถึงพื้นฐานความคิดของสังคมไทยปัจจุบัน ที่ในที่สุดนำมาซึ่งความเข้าใจที่เพิ่มขึ้นจากการเชื่อมโยงอดีตและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมาเข้าอธิบายปัจจุบันให้มีมิติลุ่มลึกและน่าสนใจยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

Harrison, Rachel V, and Peter A Jackson, eds. 2010. **The Ambiguous Allure of the West: Traces of the Colonialism in Thailand.** Hong Kong: Hong Kong University Press.

โกโต-โจนส์, คริสโตเฟอร์. 2554. **ญี่ปุ่นสมัยใหม่: ความรู้ฉบับพกพา.** แปลโดย พลอยแสง เอกญาติ. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส์.

ไชยันต์ ไชยพร. 2550. **Postmodern: ชะตากรรมโพสต์โมเดิร์นในอุ้งมือนักปรัชญาการเมืองโบราณ.** กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์.